BENEFICIARII ÎN VIAȚA CIVILĂ A PROVINCIEI DACIA

RADU ARDEVAN

Gradul militar roman de *beneficiarius* (subofițer cu însărcinări speciale, scutit de corvezi) [1] este bine atestat și în Dacia romană. Încă nu dispunem de o lucrare specială consacrată lor. Se cunosc pînă în prezent 70 de asemenea inscripții în provincia carpatică, repartizate astfel :

— Dacia sudică : 6 (din care 4 la Drobeta) [2]
— Ulpia Traiana Sarmizegetusa : 3 [3]
— Dacia centrală : 5 (din care 3 la Micia) [4]
— Apulum : 22 [5]
— zona minieră din Munții Apuseni : 8 (cîte 4 la Ampelum și la Alburnus Maior) [6]
— Potaissa : 8 [7]
— Napoca : 1 [8]
— Buciumi : 1 [9]
— Porolissum : 2 [10]
— Samum : 14 [11]

[1] Bibliografia esențială pentru *beneficiarii* : J. Masquelez, *DA*, I, 1 (1877), p. 688 ; A. v. Domaszewski, B. Dobson, *Die Rangordnung des römischen Heeres*[2], Köln-Graz, 1967, p. 4—82. În limba română I.I. Russu, *Activitatea muzeelor*, 2, Cluj, 1956, p. 121—123.

[2] *CIL*, III, 1584 (= *IDR*, II, 39), 14.216$_6$ (= *IDR*, II, 42), 14.216$_8$ (= *IDR*, II, 45) ; *IDR*, II, 57 — de la Drobeta. În plus *CIL*, III 13.797 (= *IDR*, II, 591) — Praetorium și *IDR*, II, 394 — Romula. Inscripția *CIL*, III, 8048 = *IDR*, II, 644 nu se referă la Dacia (C.C. Petolescu, *ZPE*, 58, 1985, p. 207—210).

[3] *CIL*, III, 1485 (= *IDR*, III/2, 452) ; *IDR*, III/2, 113 și 239.

[4] *CIL*, III, 969 = *IDR*, III/4, 13 (Apoldu de Sus) ; *CIL*, III, 7719 = *IDR*, III/4, 256 (Crăciunel) ; *IDR*, III/3, 61, 86, 124 (Micia).

[5] *CIL*, III, 987, 1026, 1031, 1039 (= 7755), 1040, 1050, 1056, 1059, 1080, 1091, 1185, 1189, 1190, 7736, 7740, 7742 (= I. Piso, *ActaMN*, 18, 1981, p. 448—449), 14.474 ; C. Daicoviciu, *Dacia*, 7—8, 1937—1940, p. 307, nr. 8 ; I.I. Russu, *Materiale*, 6, 1959, p. 889, nr. 27 ; idem, *StCl*, 12, 1970, p. 165 ; idem, *RevMuz*, 1980, 2, p. 41—42, nr. 11 ; I. Piso, *ActaMN*, 17, 1980, p. 84—86.

[6] *CIL*, III, 1289, 1295 = *IDR*, III/3, 300, 310 ; *IDR*, III/3, 297 ; I.T. Lipovan, *SCIVA*, 41, 1990, 1, p. 67—69, nr. 1 (posibil și 2) — Ampelum ; V. Wollmann, *AIIA*, 27, 1985—1986, p. 259—261, 271—272, 274—276, nr. 1, 2, 12, 15 — Alburnus Maior.

[7] *CIL*, III, 876, 878, 890, 893, 7688, 7692 (= I.I. Russu, *AISC*, 4, 1941—1943, p. 197) ; I. Téglás, *ArchÉrt*, 22, 1902, p. 82 (= *JÖAI*, V, 1902, Bbl., 105) ; M. Bărbulescu, A. Cătinaș, *Apulum*, 17, 1979, p. 217—222.

[8] I. Piso, *Potaissa*, 2, 1980, p. 124—125.

[9] *CIL*, III, 7645 ; O. Floca, *AISC*, 1, 1932, p. 107—108.

[10] N. Gudea, V. Lucăcel, *Inscripții și monumente sculpturale în Muzeul de Istorie și Artă Zalău*, Zalău, 1975, p. 14 și 16, nr. 12 și 16 ; N. Gudea, *ActaMP*, 13, 1989, p. 767 și 771, nr. 32 și 52.

[11] *CIL*, III, 822, 823, 824 (= 7632), 825, 826, 827 (= 7633) ; I. I. Russu, *Activitatea muzeelor*, 2, Cluj, 1956, p. 120—131, nr. 1—4, 9—11 și p. 126 nota 2. Cf. C. Daicoviciu, *ActaMN*, 3, 1966, p. 164—166.

La acestea se mai adaugă patru atestări pe inscripţii din afara provinciei, dar care se referă la *beneficiarii* din armata Daciei [12] : cîte una de la Troesmis (Moesia Inferior) [13], Poetovio (Pannonia Superior) [14], Comum [15] şi Dertona [16] (Italia de nord).

Lăsîndu-le pe acestea din urmă la o parte, este evidentă concentrarea surselor epigrafice în cîteva centre. Pe primele locuri se află oraşele garnizoane de legiune (Apulum şi Potaissa) [17] ; numărul mare de inscripţii cu *beneficiarii* de la Samum se explică prin specificul acestei aşezări de frontieră cu o importantă *statio* militară [18]. Alte aşezări, urbane ori de aspect urban, oferă mult mai puţine asemenea documente.

Din aceste inscripţii se pot identifica 66 de deţinători ai funcţiei de beneficiar în armata provinciei : 4 din inscripţiile externe şi alţi 62 în provincie (dintre care 8 rămîn anonimi). Situaţia statistică este reprezentată pe tabelul I.

În 6 cazuri întîlnim *beneficiarii tribuni* [19], iar alţi doi sunt beneficiari ai procuratorului minelor de aur [20]. Pe opt inscripţii apare simpla consemnare *b(ene)f(iciarius)* [21] ; în două cazuri se poate deduce că e vorba de beneficiari ai unui *legatus legionis* [22]. Tot la acelaşi grad se referă cele şase consemnări cu titlul *beneficiarius legati* [23] şi unicul *beneficiarius praefecti legionis* [24]. Cei doi numiţi *beneficiarius ex singularis* [25] au servit cu siguranţă în statul major al guvernatorului provinciei. Restul atestărilor (47 de persoane) se referă la *beneficiarii consularis*. Cum vedem, beneficiarii de rangul cel mai înalt sunt cel mai bine reprezentaţi în izvoare.

Cum era de aşteptat, beneficiarii cunoscuţi sunt toţi persoane bine romanizate. Atît ei cît şi membrii familiilor lor poartă nume romane. Apar doar două *cognomina* greceşti (*CIL*, III, 825, 1584), ceea ce nu spune nimic, dată fiind moda filogreacă din societatea romană. C. Iulius

[12] Nu se referă la beneficiari activi în armata Daciei inscripţiile *CIL*, III, 6161, 7545, 7550, 14.214_{30}(= *ISM*, II, 247, 190, 193, 221), nici *ISM*, II, 192 şi V, 248. Despre personajul consemnat în *CIL*, V, 7559 (cf. V. Moga, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea XIII Gemina*, Cluj-Napoca, 1985, p. 108, nr. 18) nu se spune că ar fi făcut parte din *legio XIII Gemina* ; credem că e vorba de o confuzie cu *CIL*, V, 7758, unde apare într-adevăr un veteran al acestei legiuni.

[13] *CIL*, III, 7505 = *ISM*, V, 160.

[14] *CIL*, III, 14.355_2.

[15] *CIL*, V, 5451.

[16] *CIL*, V, 7366.

[17] Diferenţa mare dintre ele se explică atît prin durata diferită de staţionare a legiunilor cît şi prin evoluţia diferită a aşezărilor urbane de aici şi prin nivelul diferit de cercetare (M. Macrea, *Viaţa în Dacia romană*, Bucureşti, 1969, p. 184—194, 125—129 ; D. Tudor, *Oraşe, tîrguri şi sate în Dacia romană*, Bucureşti, 1968, p. 144—170, 209—216).

[18] I.I. Russu, *loc. cit.* ; C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 166—168.

[19] *CIL*, III, 1190, 7688, 14.355_2 ; *CIL*, V, 7366 ; *IDR*, II, 39, 45.

[20] *IDR*, III/3, 300, 310 ; I.T. Lipovan, *loc. cit.*

[21] *CIL*, III, 893, 7740, 7688 ; *IDR*, II, 394, 591 ; *IDR*, III/4, 13 ; I. Téglás, *loc. cit.* ; I.I. Russu, *Materiale*, 6, 1959, p. 889.

[22] M. Bărbulescu, *Din istoria militară a Daciei romane. Legiunea V Macedonica şi castrul de la Potaissa*, I, Cluj-Napoca, 1987, p. 73.

[23] *CIL*, III, 1026, 1031, 1050 ; *CIL* V, 5451 ; M. Bărbulescu, A. Cătinaş, *loc. cit.* ; I.I. Russu, *RevMuz*, 1980, 9, p. 41—42, nr. 11 (autorul îl consideră beneficiar al guvernatorului).

[24] *CIL*, III, 1056.

[25] I.I. Russu, *StCl*, 12, 1970, p. 165 ; *IDR*, III/3, 61.

Tabelul I

Atestări de beneficiarii în Dacia romană

Nr. crt.	Zona și localitatea	Nr. inscripțiilor despre beneficiari	Nr. persoanelor identificate (dintre care anonimi)
	Dacia sudică		
1	— Drobeta	4	4 (2)
2	— Praetorium	1	
3	— Romula	1	
4	Ulpia Traiana Sarmizegetusa	3	4
	Dacia centrală		
5	— Micia	3	4 (2)
6	— Apoldu de Sus	1	1 (1)
7	— Crăciunel	1	1
8	Apulum	22	20 (2)
	Zona minieră		
9	— Ampelum	4	3
10	— Alburnus Maior	4	3
11	Potaissa	8	7
12	Napoca	1	1
13	Buciumi	1	1
14	Porolissum	2	2
15	Samum	14	11 (1)
16	Troesmis (Moesia Inferior)	1	1
17	Poetovio (Pannonia Superior)	1	1
18	Comum (Italia)	1	1
19	Dertona (Italia)	1	1
	Total	74	66 (8)

Melcidianus de la Drobeta (*IDR*, II, 42) poartă un *cognomen* trac, dar este cetățean roman și activează într-o legiune. Singur Liccaius Vinentis, *beneficiarius tribuni* în *cohors III Campestris* (*IDR*, II, 45) este peregrin illyr.

Ar fi de așteptat ca această categorie de militari să se manifeste bogat și în viața civilă. Tocmai acest aspect ne-am propus să-l investigăm în rîndurile de față.

Există însă inscripții care nu ne pot ajuta în acest sens : cele fragmentare cu caracter imposibil de precizat [26], simplele *instrumenta* [27], listele de militari [28]. Tot așa sunt majoritatea inscripțiilor funerare [29]; doar două cuprind și date despre o carieră civilă a unor beneficiari [30].

Majoritatea categorică a inscripțiilor referitoare la *beneficiarii* din Dacia sunt, evident, monumente votive înălțate de aceștia în timpul activității lor. Cele mai multe au un pronunțat caracter stereotip și oficial, constituind probabil „obligație de serviciu". Așa sunt cele 17 inscripții

[26] *CIL*, III 1059 ; *IDR*, III/3, 61 ; I.I. Russu, *Activitatea muzeelor*, 2, Cluj, 1956, p. 131 nr. 10—11.

[27] *IDR*, II, 394, 591.

[28] *CIL*, III, 1189, 1190, 7688.

[29] *CIL*, III, 14.355$_2$; *CIL*, V, 7366 ; *IDR*, II, 39, 42, 45, 57 ; *IDR*, III/4, 13 ; C. Daicoviciu, *Dacia*, VII—VIII, 1937—1940, p. 307, nr. 8 ; N. Gudea, V. Lucăcel, *op. cit.*, p. 16, nr. 16 ; I.I. Russu, *RevMuz*, 1980, 9, p. 41—42, nr. 11.

[30] *IDR*, III/2, 113 452.

dedicate de beneficiari lui *Iupiter Optimus Maximus* [31], la care mai putem adăuga alte patru dedicate lui IOM în asociere cu diferiți alți zei [32]. Trei monumente sunt dedicate lui Iupiter Dolichenus pentru sănătatea împăraților [33]; caracterul lor oficial este absolut clar. În aceeași situație se află probabil două monumente pentru Hercules [34]. Cele șase dedicații pentru Nemesis de la Samum [35] se leagă de primejdiile la care erau expuși *beneficiarii* în acest post de frontieră [36]; probabil aceeași semnificație o are și dedicația lui Terentius Marcianus de la Apulum [37]. Monumentul beneficiarului Scantius Lucius de la Samum pentru IOM Dolichenus prezintă aceeași stereotipie, fiind desigur expresia unei pietăți oficiale [38].

Dacă se apreciază că L. Cominius Pollio se afla la Comum cu o vexilație a legiunii XIII Gemina [39], atunci dedicația lui către Mercurius poate căpăta tot un sens oficial.

Așadar, toate aceste surse ne vorbesc indirect doar despre serviciul și obligațiile dedicanților.

Mult mai puține surse epigrafice documentează viața civilă a beneficiarilor, prezența lor în societate și eventual în aristocrația locală.

Includem aici mai întîi dedicații cu caracter clar personal ori familial către diferiți zei (tabelul II).

Caracterul acesta este asigurat în majoritatea cazurilor de calitatea dedicanților de *veteranus ex beneficiario*, ca și de motivul pietății. De două ori (nr. 5 și 6) cei care pun inscripții sunt militari în activitate la un post de frontieră, iar zeii invocați sunt oficiali; caracterul personal al actului de cult reiese din scopul lui : *pro salute sua et suorum*. La alte două inscripții (nr. 11 și 13) le deducem caracterul din asocierea altor persoane (într-un caz tatăl) la dedicarea lor. P. Raecius Primus din Potaissa (nr. 7) se adresează unei divinități africane ca *Afer*. Pentru patru cazuri (nr. 10, 12, 14, 15) nu putem invoca decît caracterul neoficial al divinităților respective.

Domină evident monumentele ridicate pentru sănătatea ori salvarea dedicanților (nr. 1—3, 5, 6, 9, 14). De asemenea, se evidențiază proporția ridicată a veteranilor printre autorii acestor inscripții (7 din 15). Mai trebuie remarcat faptul că aproape toți cei cunoscuți prin astfel de manifestări sunt *beneficiarii consularis*; doar doi dedicanți au deținut un alt grad (nr. 7 — *bf. leg. legionis* și nr. 15 — *bf. proc.*), în timp ce un al treilea (nr. 14 — simplu *beneficiarius*) apare consemnat într-un text grecesc.

Se impune iarăși constatarea că *beneficiarii consularis* au șanse mai mari de a fi menționați pe inscripții. Desigur că starea lor materială mai

[31] *CIL*, III, 890, 1031, 1039 (= 7755), 1040, 1050, 1056; *IDR*, III/2, 239; *IDR*, III/3, 86, 310; I. Téglás, *loc. cit.*; I.I. Russu, *Materiale*, 6, 1959, p. 889, nr. 27; I. Piso, *loc. cit.*; V. Wollmann, *loc. cit.*; I.T. Lipovan, *loc. cit.*

[32] *CIL*, III, 823, 824 (= 7632), 893, 1080.

[33] *CIL*, III, 7645; *IDR*, III/3, 297; I.I. Russu, *StCl*, 12, 1970, p. 165.

[34] *CIL*, III, 878, 1026. Cf. M. Bărbulescu, *ActaMN*, 15, 1978, p. 227, 231.

[35] *CIL*, III, 825, 826, 827 (= 7633); I.I. Russu, *Activitatea muzeelor*, 2, Cluj, 1956, p. 126$_2$, 125 (nr. 3), 127 (nr. 4).

[36] I.I. Russu, *op. cit.*, p. 126—127; C. Daicoviciu, *ActaMN*, 3, 1966, p. 168.

[37] *CIL*, III, 14.474.

[38] I.I. Russu, *op. cit.*, p. 123—125, nr. 2.

[39] *CIL*, V, 5451; V. Moga, *op. cit.*, p. 27—29.

Tabelul II

***Beneficiarii* care ridică inscripții votive cu caracter personal**

Nr. crt:	Numele	Calitatea	Localitatea	Divinitatea	Motivul	Conexiuni	Data	Sursa
1	T. Valerius Marcianus	vet. ex bf. cos.	Troesmis	?	pro salute sua suorumq.	Marcia Basilissa coniux, Valeria Longa soror	post 170	*ISM*, V, 160
2	C. Iulius Frontonianus	vet. ex bf. cos	Apulum	Aesculapius et Hygia	redditis sibi luminibus	Carteia Maxima coniux, Iulia Frontina filia	incep. sec. III	*CIL*, III, 987
3	Idem	vet. ex bf. cos., dec. col.	Apulum	Apollo, Diana et Leto ceterique dii salutares	pro se et suis		incep. sec. III	*ActaMN*, 17, 1980, p. 84–86.
4	C. Iulius Valerius	vet. ex bf. cos., dec. col. Sarm.	Apulum	Diana Aug.	?	*IDR*, III/2, 113	incep. sec. III	*ActaMN*, 18, 1981, p.448–449.
5	P. Aelius Proculinus	bf. cos.	Samum	IOM Dolichenus	pro salute sua et suorum omnium		243	*ActMuz*, p. 13 nr. 9
6	M. Aurelius Moenenus	bf. cos.	Samum	IOM	pro sal. sua suorumq. omnium		222–244	*CIL*, III, 822
7	P. Raecius Primus	bf. leg. leg. V Mac.	Potaissa	Saturnus rex et Latona	ex voto		169-mijl .sec. III	*Apulum*, 17, 1979,p 217–222,
8	T. Flavius Valentianus	bf. cos.	Porolissum	Liber Pater	?		mijl. sec. III	*ActaMP*, 13,1989,p.767
9	P. Aelius Fronto	vet. ex bf.cos	Apulum	Liber Pater	pro sal. sua suorumque omnium	Aelia Frontina coniux	?	*CIL*, III, 109
10	Aelius Gallicanus	vet.ex bf.cos.	Apulum	Deus Aeternus	,,		?	*CIL*, III, 7736
11	Aelius Valerianus	bf.cos.	Crăciunel	?	ex voto	Ael. Valerianus pater	?	*IDR*, III/4, 256
12	T. Flavius...	bf. cos.	Micia	Silvanus Domesticus	?		?	*IDR*, III/3, 124
13	Iulius Alexander	vet. ex bf. cos.	Potaissa	?	ex voto	Serenn... Martinianus centurio	?	*CIL*, III, 7692
14	M.Memmius Longus	bf.	Apulum	Asklepios et Hygeia	?		?	*CIL*, III, 7740
15	Satrius Felix	bf. proc.	Ampelum	Domnus et Domna	ex voto		?	*IDR*, III/3, 300

Tabelul III

Beneficiarii **veterani**

Nr. crt.	Numele	Unitatea militară	Calitatea	Felul inscripției	Localitatea	Conexiuni	Data	Sursa
1	T. Valerius Marcianus	leg. V Mac.	bf. cos.	votivă	Troesmis		post 170	*ISM*, V, 160
2	C. Valerius Victorinus	leg. V Mac.	bf. trib.	funerară	Drobeta		a doua jum. a sec. II	*IDR*, *II*, 39
3	C. Iulius Frontonianus	leg. V Mac.	bf. cos.	votive	Apulum	dec. coloniae	incep. sec. III	*CIL*, III, 987; *ActaMN*, 17, 1980, p. 84–86.
4	C. Iulius Valerius	leg. XIII Gem.	bf. cos.	votivă, funerară	Sarmizegetusa		incep. sec. III	*CIL*, III, 7742; *IDR*, III/2, 113
5	?	leg. V Mac.	bf. leg.(?)	listă de militari	Potaissa		222–268	*CIL*, III, 7688
6	?	leg. V Mac.	bf. trib.	listă de militari	Potaissa		222–268	*CIL*, III, 7688
7	Iulius Alexander		bf. cos	votivă	Potaissa	împreună cu un centurio leg. V Mac.	sec. III	*CIL*, III, 7692
8	P. Aelius Fronto		bf. cos.	votivă	Apulum		?	*CIL*, III, 1091
9	Aelius (?)		bf. cos.	votivă	Apulum		?	*CIL*, III, 7736
10	C. Iulius Galliceanus Melcidianus	leg. V Mac.	bf. cos.	funerară	Drobeta		?	*IDR*, II, 42
11	L. Valerius Rufus	leg. XIII Gem.	bf. cos.	funerară	Sarmizegetusa	dec. col., quaest. Ilvir	?	*IDR*, III/2, 452
12	?	leg. XIII G.	bf. cos.	funerară	Apoldu de Sus		?	*IDR*, III/4, 13

bună la eliberarea din serviciul militar le deschidea calea de a se realiza în viața civilă mai bine decît beneficiarii de rang inferior.

Posibilitatea concretă de ilustrare în viața civilă este pusă în lumină dacă se urmărește proporția veteranilor în izvoarele păstrate pînă astăzi. Avem 13 asemenea inscripții, care menționează 12 veterani (vezi Tabelul III). Proporția lor (12 din 66) este destul de mică. Doi dintre veterani apar pe o listă oficială de militari eliberați din serviciu (nr. 5 și 6), iar pe alți 4 îi cunoaștem doar de pe monumente funerare (nr. 2, 10, 11, 12). Numărul veteranilor prezenți în viața civilă printr-o manifestare oarecare este deci simțitor mai redus (6 din 12); el scade și mai mult dacă ne amintim că nr. 1, T. Valerius Marcianus, a trăit ca veteran în altă provincie.

Veteranii foști beneficiari nu menționează alte grade militare; deducem că această funcție a fost cea mai înaltă pe care au deținut-o. Se vede că cei care au promovat în grade mai înalte nu mai consemnează calitatea de *beneficiarius*. Iar dintre veteranii cunoscuți, doar trei (nr. 2, 5, 6) au fost altceva decît *beneficiarii consularis*; toți trei apar pe inscripții care nu ne spun nimic despre vreo manifestare în afara armatei.

Prin urmare, doar *beneficiarii consularis* pot reprezenta o prezență efectivă și sesizabilă în viața civilă a provinciei.

Alături de manifestările văzute anterior, ne rămîne încă o posibilitate de a sesiza această prezență : accesul acestei categorii de militari în funcții publice și implicit în aristocrația municipală a Daciei [40].

Nu se cunosc decît patru foști *beneficiarii consularis* care devin magistrați municipali și decurioni (vezi tabelul IV). Un al cincilea beneficiar, P. Aelius Fabianus [41], nu pare să fi deținut vreo funcție municipală [42].

Acești foști beneficiari pătrunși în *ordo decurionum* apar, se pare, doar în prima treime a secolului III, în cîteva orașe mari. Este tocmai momentul de apogeu al civilizației romane în Dacia [43] și de maximă difuziune a inscripțiilor referitoare la aristocrația municipală [44]. Starea lor materială și socială pare să fi fost foarte bună. C. Iulius Frontonianus (nr. 2), fiind suferind, înalță inscripții impunătoare zeilor vindecători și construiește un pod al intrarea unui templu. Dintre cei trei fii ai lui C. Iulius Valerius, unul este el însuși *beneficiarius consularis*, iar ceilalți doi, militari în termen (unul *frumentarius*, altul *scriniarius praefecti praetorio*), sunt primiți în *ordo coloniae* ca *decuriones supra numerarii* [45]. Doi asemenea beneficiari (nr. 1 și 4) ajung chiar la magistratura locală supremă. Ca foști subofițeri, promovarea lor socială va fi superioară celei a unor simpli veterani; totuși, ea nu depășește orizontul local și nivelul mediu al aristocrației municipale [46]. O mențiune aparte merită M. Valerius Valentinus

[40] Un studiu recent asupra acestei probleme : R. Ardevan, *Eos*, LXXVII, 1989, p. 81—90.

[41] I. Piso, *op. cit.*, p. 124—125, nr. 2.

[42] Deținătorul omonim al unor demnități municipale în mai multe orașe (*CIL*, III, 1141) nu consemnează nici un grad militar. Un asemenea impozant *cursus honorum* este nefiresc pentru un fost beneficiar (L. Mrozewicz, *Eos*, LXXVII, 1989, p. 65—80; R. Ardevan, *loc. cit*). Ne pare mai probabil ca titularul inscripției *CIL*, III, 1141 să fie fiul beneficiarului de la Napoca.

[43] M. Macrea, *op. cit.*, p. 78—94.

[44] R. Ardevan, *op. cit.*, p. 90.

[45] Idem, *op. cit.*, p. 88.

[46] *Ibidem.*

Tabelul IV

Beneficiarii **primiţi în** *ordo decurionum*

Nr. crt.	Numele	Unitatea militară	Oraşul	Demnităţi municipale	Data	Observaţii	Sursa
1	C. Iulius Valerius	leg. XIII Gem.	Sarmizegetusa	dec., IIvir	ante 222	3 fii militari (1 bf. cos.), din care 2 *decc. col.*	*IDR*, III/2, 113; *CIL*, III, 7742 = *ActaMN*, 18, 1981, p. 448—449
2	C. Iulius Frontonianus	leg. V Mac.	Apulum	dec. col.	ante 222 (?)	pontem extruxit	*CIL*, III, 987; *ActaMN*, 17, 1980, p. 84—86
3	M. Valerius Valentinus	leg. XIII Gem.	Napoca	aedilis	239	agens sub signis Samum cum reg. Ans.	*CIL*, III, 827=7633; *ActMuz*, p. 122—123
4	L. Valerius Rufus	leg. XIII Gem.	Sarmizegetusa	decurio, quaest., IIvir	?		*IDR*, III/2, 452

Tabelul V

Numărul de atestări epigrafice în fiecare provincie

Provincia	Germania Inferior	Germania Superior	Raetia	Noricum	Pannonia Superior	Pannonia Inferior	Moesia Superior	Moesia Inferior	Dacia
Membri ai aristocraţiei municipale	28	114	16	124	63	110	91	180	271
Veterani în *ordo decurionum* (şi procentajul)	1 (3,56%)	2 (1,75%)	1 (6,25%)	2 (1,61%)	4 (6,34%)	5 (4,54%)	10 (10,98%)	13 (7,22%)	25 (9,22)%
Beneficiari în *ordo decurionum* (şi procentajul)	—	—	—	—	1 (1,58%)	—	4 (4,37%)	1 (0,55%)	4 (1,47%)

din Napoca (nr. 3) : ajuns edil al coloniei, el va fi rechemat în armată pentru o misiune specială [47].

Prin urmare, s-ar părea că foștii beneficiari pătrund în măsură redusă în aristocrația municipală, deși statutul lor social este mai bun decît cel al simplilor soldați. O privire mai apropiată modifică însă această opinie. Dintre provinciile de pe limesul renan și danubian, Dacia cunoaște numărul cel mai mare de veterani deveniți membri ai lui *ordo decurionum* [48], deși ponderea lor în aristocrația municipală pare redusă [49]. O cercetare recentă asupra aristocrației municipale din aceste provincii [50] ne-a oferit un excelent material comparativ [51]. O listă cu numărul atestărilor în fiecare provincie vorbește de la sine (vezi tabelul V).

Se impune constatarea că procentul beneficiarilor pătrunși în aristocrația municipală este și în Dacia relativ ridicat. Numai Moesia Superior îl depășește. El este similar cu cel din Pannonia Superior. În orice caz, absența foștilor *beneficiarii consularis* în *ordines decurionum* din provinciile renane și de pe Dunărea superioară contrastează cu prezența lor în celelalte provincii ale limesului european (cazul Pannoniei Inferior este probabil doar o lacună accidentală a izvoarelor). Și pe acest plan, societatea provinciei Dacia își dovedește similitudinile cu provinciile învecinate, Pannonia și Moesia. Aportul beneficiarilor la viața civilă este prin urmare firesc și de dimensiuni comparabile cu cel din provincii de condiție asemănătoare.

LES BÉNÉFICIAIRES DANS LA VIE CIVILE DE LA PROVINCE DE DACIE

(RÉSUMÉ)

Les inscriptions connues jusqu'à présent attestent 66 *beneficiarii* dans l'armée de la Dacie romaine (tableau I). Leur présence se concentre dans quelques centres. Tous sont des personnes bien romanisées. Il est évident que les *beneficiarii consularis* ont une situation meilleure et sont de loin la catégorie la mieux illustrée par les sources.

On a cherché la manifestation de ces sous-officiers dans la vie civile. Elle est généralement restreinte. Il n'y a qu'une minorité des inscriptions qui ont été érigées pour des raisons personnelles (tableau II) ; de même, les monuments dressés par les veterans (tableau III) sont peu nombreux. Quant à l'accès aux dignités municipales et aux rangs de l'aristocratie locale, nous n'avons que quatre attestations dans la province, toutes datant du premier tiers du IIIe siècle (tableau IV).

Mais une comparaison à la situation dans les provinces du limes européen (tableau V) prouve que le poids des anciens beneficiaires dans la vie civile de la Dacie est proportionnellement important. La société de la Dacie ressemble à ce point de vue à celle des provinces frontalières avoisinantes.

La version allemande de cet article paraît dans la publication *Forschungen und Berichte zur Vor- und Frühgeschichte von Baden-Württemberg*, Stuttgart, 41, 1991.

[47] Idem, *op. cit.*, p. 88, 90 ; C. Daicoviciu, *op. cit.*, p. 169, nota 59. O bună analogie o oferă cazul lui M. Valerius Speratus din Viminacium (*CIL*, III, 12.659) — vezi L. Mrozewicz, *op. cit.*, p. 68.

[48] Idem, *op. cit.*, p. 67. Pentru deosebirile față de cifrele noastre vezi *infra*, nota 51.

[49] R. Ardevan, *op. cit.*, p. 89—90.

[50] L. Mrozewicz, *op. cit.*, p. 67—70; idem, *Arystokracija municypalna w rzymskich prowincijach nad Renem i Dunajem w okresie wczesnego cesarstwa*, Poznan, 1989, p. 33—137.

[51] Din listele lucrării citate mai sus am extras membrii aristocrației municipale, fără a include însă acele categorii care nu făceau parte din *ordo decurionum* (cavaleri și funcționari de stat ; augustali și liberți ; membrii ai colegiilor *ornati ornamentis decurionalibus*). Separat au fost consemnați și verificați toți veteranii și beneficiarii atestați în rîndurile aristocrației municipale. S-a consemnat titlul, nu persoana ; deci cei care dețineau funcții municipale în mai multe orașe au fost numărați de tot atîtea ori. Din toate aceste motive, procentajele noastre diferă ușor de cele ale lui L. Mrozewicz (*op. cit.*, p. 136).